O‘ZBEK TILIDAGI INFINITIV VA RAVISHDOSH KONSTRUKSIYALARINING INGLIZ TILIGA TARJIMASI

Bobodustova Marjona Otabek qizi
E-mail: bobodustovamarjona@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.22943357

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek tilidagi infinitiv va ravishdosh konstruksiyalarining ingliz tiliga tarjima qilinishida yuzaga keladigan grammatik va semantik muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotda o‘zbek tilidagi harakat nomi hamda ravishdosh shakllarining ingliz tilidagi infinitive, gerund, participle va ergash gap konstruksiyalari orqali ifodalanish xususiyatlari yoritilgan. Shuningdek, tarjima jarayonida grammatik transformatsiya, grammatik almashtirish, sintaktik qayta qurish va transpozitsiyaning ahamiyati ko‘rsatib berilgan. Tahlil natijasida tarjimada grammatik shaklni mexanik ravishda ko‘chirish emas, balki uning mazmuni, sintaktik vazifasi, semantik munosabati va kommunikativ funksiyasini ingliz tilida tabiiy ifodalash muhimligi asoslangan. Maqolada o‘zbekcha infinitiv va ravishdosh konstruksiyalarini ingliz tiliga tarjima qilishda kontekstual yondashuvning zarurligi xulosalangan.
Kalit so‘zlar: o‘zbek tili, ingliz tili, infinitiv, harakat nomi, ravishdosh, gerund, participle, nofinite fe’l, grammatik transformatsiya, sintaktik transformatsiya, tarjima.

Аннотация. В данной статье анализируются грамматические и семантические проблемы, возникающие при переводе инфинитивных и наречных конструкций узбекского языка на английский. В исследовании освещаются особенности выражения существительных действия и наречных форм в узбекском языке через инфинитив, герундий, причастие и придаточные предложения в английском языке. Также показана важность грамматической трансформации, грамматической замены, синтаксической реструктуризации и транспозиции в процессе перевода. Анализ показывает, что важно не механически переносить грамматическую форму при переводе, а естественно выражать ее содержание, синтаксическую функцию, семантическую связь и коммуникативную функцию на английском языке. В заключение статьи делается вывод о необходимости контекстуального подхода при переводе узбекских инфинитивных и наречных конструкций на английский язык.
Ключевые слова: узбекский язык, английский язык, инфинитив, существительное действия, наречие, герундий, причастие, нефинитный глагол, грамматическая трансформация, синтаксическая трансформация, перевод.

Abstract. This article analyzes the grammatical and semantic issues that arise when translating Uzbek infinitive and adverbial participle constructions into English. The study examines how Uzbek verbal nouns and adverbial participle forms are rendered in English using infinitives, gerunds, participles, and subordinate clause constructions. It also highlights the importance of grammatical transformation, grammatical substitution, syntactic restructuring, and transposition in the translation process. The analysis demonstrates that

translation requires not merely the mechanical transfer of grammatical forms, but the natural expression of their meaning, syntactic function, semantic relationships, and communicative purpose in English. The article concludes that a contextual approach is essential when translating Uzbek infinitive and adverbial participle constructions into English.

Key words: Uzbek language, English language, infinitive, verbal noun, adverbial participle, gerund, participle, non-finite verb, grammatical transformation, syntactic transformation, translation.

Kirish. Bugungi globallashuv va xalqaro ilmiy-madaniy aloqalar rivojlanishi sharoitida o‘zbek tilidagi matnlarni ingliz tiliga sifatli va mazmunan aniq tarjima qilish masalasi tarjimashunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Tarjima jarayonida leksik birliklarning muqobilini topish bilan bir qatorda, ikki tilning grammatik va sintaktik tizimlari o‘rtasidagi farqlarni hisobga olish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, fe’lning nofinite shakllari, jumladan, o‘zbek tilidagi harakat nomi va ravishdosh konstruksiyalarining ingliz tiliga tarjimasi alohida lingvistik muammolarni yuzaga keltiradi. Qiyosiy tadqiqotlarda ingliz va o‘zbek tillaridagi finite va non-finite fe’l shakllarining funksiyalari, shakllanishi va gapdagi qo‘llanishida sezilarli farqlar mavjudligi ko‘rsatilgan. O‘zbek tilida fe’lning funksional shakllari tizimida harakat nomi, sifatdosh va ravishdosh muhim o‘rin egallaydi. Harakat nomi harakat yoki holatni predmetlashtirish xususiyatiga ega bo‘lib, *o‘qish, yozish, ishlash, kelmoq* kabi shakllarda namoyon bo‘ladi. Ravishdosh esa asosiy harakatga nisbatan qo‘shimcha harakatning payti, holati, sababi, maqsadi yoki boshqa munosabatlarini ifodalashi mumkin. O‘zbek tilidagi ravishdoshlar *-ib/-b, -a/-y, -gach/-kach/-qach, -guncha/-kuncha, -gani/-kani/-qani, -may, -masdan* kabi shakllar orqali hosil qilinadi. Ingliz tilida esa fe’lning nofinite shakllari, xususan, infinitive, gerund, present participle va past participle alohida grammatik tizimni tashkil etadi. Ular gapda ot, sifat yoki holga xos vazifalarni bajarishi, shuningdek, murakkab predikativ va sintaktik konstruksiyalar tarkibida ishtirok etishi mumkin. Shu sababli o‘zbek tilidagi bitta grammatik shaklning ingliz tilida bir nechta funksional vosita orqali ifodalanishi mumkin. Masalan, o‘zbek tilidagi *o‘qish* shakli kontekstga qarab to read yoki reading shaklida tarjima qilinishi mumkin. Ravishdosh konstruksiyalarining tarjimasida muammo yanada murakkablashadi. Chunki o‘zbek tilidagi *-ib* shakli kontekstga qarab ketma-ketlik, payt, holat yoki sabab munosabatini ifodalashi mumkin. Masalan, “U uyga kelib, kitob o‘qidi” gapidagi *kelib* shakli ingliz tilida “After coming home, he read a book”, “When he came home, he read a book” yoki kontekstga qarab “He came home and read a book” shakllarida berilishi mumkin. Demak, tarjimon ravishdoshning faqat morfologik shaklini emas, balki uning gapdagi semantik va sintaktik funksiyasini ham aniqlashi zarur.

O‘zbek va ingliz tillarining tipologik xususiyatlari ham mazkur muammoning dolzarbligini belgilaydi. O‘zbek tili agglutinativ til sifatida grammatik ma’nolarni ko‘pincha affikslar orqali ifodalasa, ingliz tilida grammatik munosabatlarni ifodalashda yordamchi fe’llar, predloglar, bog‘lovchilar va nisbatan qat’iy so‘z tartibi muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli manba tilidagi grammatik shaklni maqsad tiliga so‘zma-so‘z ko‘chirish har doim ham grammatik va uslubiy jihatdan tabiiy tarjimani ta’minlamaydi. O‘zbek–ingliz tarjimasidagi grammatik muammolarga bag‘ishlangan tadqiqotlarda ham aynan nofinite shakllar, so‘z tartibi, zamon-aspekt, artikllar va boshqa grammatik kategoriyalar tarjimada alohida

qiyinchilik tug‘dirishi qayd etilgan. Shu nuqtayi nazardan, o‘zbek tilidagi infinitiv va ravishdosh konstruksiyalarini ingliz tiliga tarjima qilishda grammatik transformatsiya muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqotning maqsadi o‘zbek tilidagi infinitivga mos harakat nomi va ravishdosh konstruksiyalarining ingliz tiliga tarjima qilinish xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilish, ularning funksional ekvivalentlarini aniqlash va tarjima jarayonida qo‘llanadigan asosiy grammatik transformatsiyalarni tavsiflashdan iborat. Tadqiqotning ilmiy yangiligi o‘zbek tilidagi ravishdosh konstruksiyalarining ingliz tilida infinitive, gerund, participle hamda finite clause shakllari orqali ifodalanishini ularning grammatik shakliga emas, balki semantik-sintaktik funksiyasiga asoslangan holda tizimlashtirish bilan belgilanadi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundan iboratki, unda keltirilgan nazariy xulosalar va tarjima namunalari o‘zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilish amaliyotida, tarjimashunoslik va qiyosiy tilshunoslik bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarda, shuningdek, oliy ta’lim muassasalarida ingliz tili va tarjima fanlarini o‘qitishda foydalanilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili. O‘zbek tilidagi infinitiv va ravishdosh konstruksiyalarining ingliz tiliga tarjimasi masalasi qiyosiy tilshunoslik va tarjimashunoslikning o‘zaro kesishgan yo‘nalishlaridan biridir. Mazkur muammoni tadqiq etishda, avvalo, ikki tilning fe’l tizimi, nofinite fe’l shakllari, ularning sintaktik vazifalari va tarjima jarayonida yuzaga keladigan grammatik transformatsiyalarni o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Mavjud tadqiqotlarni shartli ravishda tarjima transformatsiyalari nazariyasi, o‘zbek va ingliz tillarining nofinite fe’l shakllari qiyosiy tadqiqi hamda o‘zbekcha matnlarning inglizcha tarjimasida grammatik transformatsiyalar yo‘nalishlariga ajratish mumkin.

O‘zbek va ingliz tillari o‘rtasidagi grammatik farqlarni tarjima nuqtayi nazaridan o‘rgangan F.O. Narzullayeva tadqiqotida grammatik transformatsiyalarning morfologik va sintaktik darajalarda amalga oshishi, shuningdek, substitutsiya, transpozitsiya, omission va supplementation kabi usullarning tarjima jarayonidagi o‘rni yoritilgan. Tadqiqotda ikki til o‘rtasidagi grammatik moslik to‘liq bo‘lmagan hollarda tarjimon transformatsiyalardan foydalanishi zarurligi ta’kidlanadi. R. Kasimova va A. Ziyadullayevaning o‘zbek hikoyalarining ingliz tiliga tarjimasidagi grammatik transformatsiyalarga bag‘ishlangan tadqiqoti mazkur mavzu uchun bevosita amaliy ahamiyatga ega. Mualliflar G‘afur G‘ulom hikoyalari va ularning inglizcha tarjimalarini qiyosiy tahlil qilib, tarjimon tomonidan qo‘llangan grammatik transformatsiyalarni misollar asosida ko‘rsatgan. Tadqiqotda grammatik almashtirish va transpozitsiya kabi usullarning badiiy matn mazmuni hamda milliy xususiyatlarini saqlashdagi ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Y. Makhmudjonovaning ingliz–o‘zbek tarjimasidagi grammatik transformatsiyalarga bag‘ishlangan tadqiqotida esa grammatik transformatsiya ikki til o‘rtasidagi strukturaviy tafovutlarni bartaraf etish vositasi sifatida talqin qilinadi.

O‘zbek tilidan ingliz tiliga badiiy tarjima jarayonini o‘rgangan Ruxillayeva va Jurayeva tadqiqotida morfologik va sintaktik transformatsiyalar badiiy asar tarjimasining muhim tarkibiy qismi sifatida ko‘rib chiqilgan. Mualliflar Odil Yoqubovning “Ulug‘bek xazinasi” romanining inglizcha tarjimasi misolida tarjimada grammatik tuzilmalarning o‘zgarishi va ularning ma’no hamda uslubga ta’sirini tahlil qilgan. 2026-yilda publitsistik matnlarning o‘zbek tilidan ingliz tiliga tarjimasiga bag‘ishlangan tadqiqotda ham ikki tilning gap qurilishi,

so‘z tartibi, kesimning joylashuvi va fe’l zamonlaridan foydalanishida sezilarli farqlar mavjudligi aniqlangan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, tarjimada so‘z tartibini o‘zgartirish, gap elementlarini qayta joylashtirish va fe’l zamonlarini kontekstga muvofiq almashtirish kabi grammatik transformatsiyalar keng qo‘llanadi. V. Normuratova va D. Kurbanovaning tarjima transformatsiyalariga bag‘ishlangan tadqiqotida esa leksik, grammatik va leksik-grammatik transformatsiyalarni qo‘llash masalasi nazariy va amaliy jihatdan yoritilgan. Mualliflar badiiy matn tarjimasida adekvatlikka erishish uchun tarjimon manba va maqsad tillarining strukturaviy xususiyatlarini hisobga olishi zarurligini ko‘rsatadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek va ingliz tillaridagi nofinite fe’l shakllari hamda grammatik transformatsiyalar alohida yo‘nalishlarda o‘rganilgan bo‘lsa-da, o‘zbek tilidagi infinitivga mos harakat nomi va ravishdosh konstruksiyalarining ingliz tiliga tarjimasini yagona funksional-semantik tizim asosida qiyosiy tadqiq etish masalasi yetarlicha tizimlashtirilmagan. Ayniqsa, o‘zbek tilidagi ravishdosh shakllarining ingliz tilida infinitive, gerund, participle yoki finite clause orqali ifodalanish shartlari, ularning vaqt, sabab, shart va usul kabi semantik munosabatlari hamda tarjima jarayonida yuzaga keladigan transformatsiyalarni kompleks ravishda o‘rganish dolzarb bo‘lib qolmoqda. Shu jihatdan mazkur tadqiqotning mavjud ishlardan farqli tomoni o‘zbek tilidagi infinitivga mos harakat nomi va ravishdosh konstruksiyalarini faqat formal grammatik birlik sifatida emas, balki sintaktik vazifa, semantik munosabat va kommunikativ funksiya birligida tahlil qilishga qaratilganidir. Bunday yondashuv tarjimada qaysi holatda to-infinitive, qaysi holatda gerund, present/perfect participle yoki finite subordinate clause qo‘llanishini aniqlash imkonini beradi. Umuman, o‘rganilgan adabiyotlar o‘zbek–ingliz tarjimasida grammatik transformatsiyalar muqarrar ekanini, nofinite shakllarning tarjimasi esa kontekstual va funksional yondashuvni talab qilishini ko‘rsatadi. Mazkur nazariy va amaliy qarashlar tadqiqotning keyingi bosqichida o‘zbekcha infinitiv va ravishdosh konstruksiyalarining inglizcha ekvivalentlarini tizimli ravishda tahlil qilish uchun metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. O‘zbek tilidagi infinitivga mos harakat nomi va ravishdosh konstruksiyalarining ingliz tiliga tarjimasini qiyosiy tahlil qilish natijasida mazkur birliklarning tarjimasida bevosita grammatik muvofiqlikdan ko‘ra funksional-semantik moslik muhimroq ekanligi aniqlandi. O‘zbek va ingliz tillarida nofinite fe’l shakllari mavjud bo‘lsa-da, ularning shakllanishi, sintaktik vazifalari va gap tarkibidagi imkoniyatlari bir xil emas. Xususan, o‘zbek tilida harakat nomi va ravishdosh affiksal vositalar orqali shakllansa, ingliz tilida infinitive, gerund va participle kabi shakllar turli sintaktik konstruksiyalarni hosil qiladi. Mazkur tafovutlar tarjima jarayonida grammatik transformatsiyalardan foydalanishni talab qiladi.

Harakat nomining ingliz tiliga tarjimasida aniqlangan xususiyatlar. Tahlil natijasida o‘zbek tilidagi -ish/-sh va -moq shakllarining ingliz tilida asosan to-infinitive yoki gerund (-ing) yordamida ifodalanishi aniqlandi. Bunda tarjima variantini tanlash harakat nomining gapdagi sintaktik vazifasi va unga bog‘langan fe’l yoki predikatning xususiyatlariga bog‘liq.

Masalan:

O‘zbekcha:

“Chet tilini o‘rganish muhim.”

Inglizcha:

“Learning a foreign language is important.”

Bu holatda *o‘rganish* gapning egasi vazifasida kelganligi sababli ingliz tilida gerund shakli tabiiyroq hisoblanadi.

Boshqa konstruksiyada:

O‘zbekcha:

“Men ingliz tilini o‘rganishni xohlayman.”

Inglizcha:

“I want to learn English.”

Bu yerda *o‘rganishni* fe’lning obyekt-komplementi sifatida kelib, ingliz tilida to-infinitive orqali ifodalangan. Shunday qilib, o‘zbek tilidagi bir xil morfologik shakl ingliz tilida kontekstga qarab turlicha grammatik vositalar bilan berilishi mumkin. Bu natija nofinite shakllarning tarjimasida faqat shakliy muvofiqlikka tayanish yetarli emasligini ko‘rsatadi. Nofinite shakllarning ingliz–o‘zbek tarjimasidagi strukturaviy va semantik muammolari bo‘yicha tadqiqotlarda ham xuddi shunday masala alohida qayd etilgan.

Ravishdosh konstruksiyalarining tarjimasida funksional moslashuv. Tadqiqotning asosiy natijalaridan biri o‘zbek tilidagi ravishdosh konstruksiyalarining ingliz tilida yagona grammatik ekvivalentga ega emasligidir. Xususan, -ib/-b shakli kontekstga qarab and + finite verb, V-ing, after + V-ing, when + clause, while + clause yoki boshqa konstruksiyalar orqali ifodalanishi mumkin.

Masalan:

O‘zbekcha:

“U xonaga kirib, kitobini o‘qidi.”

Inglizcha:

“He entered the room and read his book.”

Bu tarjimada o‘zbekcha ravishdosh konstruksiyasi ingliz tilida and bog‘lovchisi orqali ikkita finite fe’l bilan ifodalangan.

Boshqa variant:

O‘zbekcha:

“Uyga kelib, u dam oldi.”

Inglizcha:

“After coming home, he rested.”

Bu holatda *kelib* shakli vaqt munosabatini ifodalagani uchun after + V-ing konstruksiyasi qo‘llanadi.

Demak, ravishdoshning inglizcha tarjimasida uning shaklidan ko‘ra harakatlar o‘rtasidagi semantik munosabat asosiy mezon bo‘lib xizmat qiladi.

Ravishdoshning vaqt ma’nosini tarjima qilish. Tahlil natijalariga ko‘ra, -gach/-kach/-qach shakllari ingliz tiliga ko‘pincha after, when yoki ayrim kontekstlarda once kabi vositalar orqali tarjima qilinadi.

Masalan:

O‘zbekcha:

“Dars tugagach, talabalar uylariga qaytdilar.”

Inglizcha:

“After the lesson ended, the students went home.”

Bu yerda o‘zbek tilidagi bitta ravishdosh shakli ingliz tilida to‘liq ergash gap orqali ifodalangan. Ya’ni morfologik jihatdan ixcham konstruksiya sintaktik jihatdan kengaytirilgan. Bunday transformatsiya tarjima jarayonida sintaktik ekspansiya sifatida izohlanishi mumkin. O‘zbek va ingliz tillarining murakkab konstruksiyalarini qiyosiy o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlarda ham ikki tilda ergash gap, bog‘lanish va nofinite konstruksiyalarining tuzilishida sezilarli farqlar mavjudligi ko‘rsatilgan.

-guncha shaklining tarjimasida grammatik transformatsiya. O‘zbek tilidagi -guncha/-kuncha konstruksiyasi vaqt chegarasini bildiradi va ingliz tilida ko‘pincha until + clause yoki before + clause orqali ifodalanadi.

Masalan:

O‘zbekcha:

“Sen kelguncha men kutaman.”

Inglizcha:

“I will wait until you come.”

Bu yerda *kelguncha* shakli ingliz tilida morfologik affiks bilan emas, balki until + finite clause orqali berilgan.

Ushbu misol o‘zbek tilidagi sintetik grammatik vositaning ingliz tilida analitik sintaktik konstruksiya bilan almashtirilishini ko‘rsatadi. O‘zbek tilining agglutinativ xususiyati va grammatik ma’nolarning affikslar orqali ifodalanishi ingliz tilining analitik vositalarga tayanadigan tizimidan farq qiladi.

-may va -masdan konstruksiyalarining tarjimasi. Tahlilda o‘zbek tilidagi inkor ravishdosh konstruksiyalarining ingliz tilida ko‘pincha without + V-ing modeli yordamida tarjima qilinishi kuzatildi.

Masalan:

O‘zbekcha:

“U hech narsa demasdan xonadan chiqib ketdi.”

Inglizcha:

“He left the room without saying anything.”

Bu yerda *demasdan* shakli without saying konstruksiyasiga mos keladi.

Yana bir misol:

O‘zbekcha:

“U nonushta qilmay ishga ketdi.”

Inglizcha:

“He went to work without having breakfast.”

Mazkur tarjimalarda o‘zbek tilidagi -masdan/-may grammatik shakli ingliz tilida predlog va gerund asosidagi analitik konstruksiya orqali ifodalanmoqda.

Ravishdoshning sabab ma’nosida tarjima qilinishi. Tadqiqot natijalari ravishdosh shaklining tarjimasida kontekstni hisobga olish zarurligini yana bir bor ko‘rsatdi. Chunki bir xil grammatik shakl turli kontekstlarda turli semantik munosabatlarni ifodalashi mumkin.

Masalan:

O‘zbekcha:

“U kasal bo‘lib, darsga kelmadi.”

Bu gap:

Because he was ill, he did not come to class.

yoki:

Being ill, he did not come to class.

tarzida tarjima qilinishi mumkin.

Birinchi variantda ravishdosh mazmuni because + clause yordamida ochiq sabab munosabatiga aylantirilgan. Ikkinchi variantda esa being + adjective konstruksiyasi qo‘llanadi. Demak, tarjimon o‘zbekcha ravishdoshning faqat morfologik shaklini aniqlab qolmasdan, uning sababiy, vaqt, shart yoki boshqa semantik munosabatini ham aniqlashi kerak.

Tarjima transformatsiyalarining umumiy modeli. Tadqiqot davomida o‘zbekcha infinitiv va ravishdosh konstruksiyalarini ingliz tiliga tarjima qilishda quyidagi asosiy transformatsiya turlari ajratildi:

O‘zbekcha birlik	Inglizcha muqobil	Transformatsiya turi
-ish	to + V	Grammatik almashtirish
-ish	V-ing	Grammatik almashtirish
-ib/-b	and + V	Sintaktik qayta qurish
-ib/-b	V-ing	Grammatik almashtirish
-gach	after + V-ing	Sintaktik moslashuv
-gach	after + clause	Sintaktik kengaytirish
-guncha	until + clause	Grammatik-sintaktik transformatsiya
-may	without + V-ing	Grammatik almashtirish
-masdan	without + V-ing	Grammatik almashtirish
-ib	because/when/while + clause	Semantik-sintaktik transformatsiya

Jadvaldan ko‘rinadiki, o‘zbek tilidagi ixcham morfologik shakllar ingliz tilida ba’zan kengroq sintaktik konstruksiyalar orqali ifodalanadi. Bu holat ikki tilning grammatik tizimlari o‘rtasidagi tipologik farqlarning tarjimaga bevosita ta’sirini ko‘rsatadi.

Olingan natijalar o‘zbek va ingliz tillaridagi nofinite fe’l shakllarining funksional jihatdan qisman mos, biroq strukturaviy jihatdan to‘liq izomorf emasligini ko‘rsatadi. Ingliz tilida infinitive, gerund va participle turli sintaktik konstruksiyalarni shakllantirishda keng qo‘llanadi; o‘zbek tilida esa harakat nomi, sifatdosh va ravishdosh shakllari boshqa grammatik imkoniyatlar asosida faoliyat ko‘rsatadi. Bu tafovutlar avvalgi qiyosiy tadqiqotlarda ham qayd etilgan. Shu sababli o‘zbekcha ravishdoshni ingliz tiliga tarjima qilishda “bir grammatik shakl — bir grammatik ekvivalent” tamoyili yetarli emas. Tarjimon, avvalo, konstruksiyaning ma’nosini aniqlashi kerak. Agar ravishdosh vaqt munosabatini bildirsa, after, when, while, before kabi vositalar; sababni bildirsa, because, since yoki participial construction; inkorni bildirsa, without + V-ing; ketma-ketlikni bildirsa, and + finite verb yoki participial construction qo‘llanishi mumkin. Bundan tashqari, ingliz tilida nofinite konstruksiyalarning keng qo‘llanishi murakkab gaplarni ixchamlashtirish imkonini beradi. Qiyosiy tadqiqotlarda ingliz tilidagi gerund, infinitive va participle konstruksiyalarining o‘zbek tilidagi to‘liq analoglari har doim mavjud emasligi va bu holat tarjimada muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi ko‘rsatilgan. Shu nuqtayi nazardan, tarjimonning vazifasi o‘zbekcha konstruksiyaning tashqi grammatik shaklini saqlash emas, balki uning semantik munosabati, sintaktik vazifasi va kommunikativ mazmunini ingliz tilida tabiiy tarzda qayta yaratishdan iborat.

Tadqiqot natijalari shuningdek, o‘zbekcha infinitiv va ravishdosh konstruksiyalarini tarjima qilishda quyidagi ketma-ketlik samarali ekanini ko‘rsatadi:

grammatik shaklni aniqlash → sintaktik vazifani belgilash → semantik munosabatni aniqlash → inglizcha ekvivalentni tanlash → grammatik transformatsiyani qo‘llash → kontekstual va uslubiy tekshiruv.

Mazkur model tarjima jarayonida mexanik so‘zma-so‘zlikning oldini olish va maqsad tilida tabiiy matn yaratishga xizmat qiladi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari o‘zbek tilidagi infinitiv va ravishdosh konstruksiyalarining ingliz tiliga tarjimasida grammatik transformatsiya va funksional-semantik yondashuv asosiy metodologik tamoyillardan biri bo‘lishi lozimligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, ravishdosh shakllarining ko‘p funksiyaliligi sababli tarjima qarori kontekstga asoslangan holda qabul qilinishi zarur.

Xulosa. O‘tkazilgan tadqiqot natijalari o‘zbek tilidagi infinitivga mos harakat nomi hamda ravishdosh konstruksiyalarini ingliz tiliga tarjima qilish jarayoni ikki tilning grammatik tizimlari o‘rtasidagi strukturaviy va funksional farqlar bilan bevosita bog‘liqligini ko‘rsatdi. O‘zbek tilida harakat nomi va ravishdosh shakllari asosan affiksal vositalar orqali hosil qilinsa, ingliz tilida mazkur ma’nolar infinitive, gerund, participle hamda finite subordinate clause kabi turli sintaktik konstruksiyalar yordamida ifodalanadi. Shu sababli tarjimada bir grammatik shaklning doimiy va yagona ekvivalentini belgilash imkoniyati cheklangan. Tadqiqot davomida o‘zbek tilidagi -ish/-sh shaklining ingliz tilida kontekstga qarab to-infinitive yoki gerund orqali berilishi aniqlandi. Bunda tarjima variantini tanlash harakat nomining gapdagi sintaktik vazifasi, predikatning leksik xususiyati va gapning umumiy mazmuniga bog‘liq. Masalan, subyekt vazifasidagi harakat nomi ko‘pincha gerund orqali, ayrim fe’llardan keyingi konstruksiyalar esa infinitive orqali ifodalanadi.

Ravishdosh konstruksiyalarining tarjimasida esa transformatsiya darajasi yanada yuqori ekanligi kuzatildi. Xususan, -ib/-b shakli kontekstga qarab *and* + *finite verb*, *V-ing*, *after* + *V-ing*, *when/while* + *clause* yoki sabab ma’nosini ifodalovchi ergash gap orqali tarjima qilinishi mumkin. -gach/-kach/-qach shakllari asosan *after*, *when*, *once* vositalari bilan, -guncha/-kuncha shakllari *until/before* + *clause* konstruksiyalari bilan, -may/-masdan shakllari esa ko‘pincha *without* + *V-ing* modeli yordamida ifodalanadi. Shuningdek, tadqiqot natijalari tarjima jarayonida grammatik almashtirish, transpozitsiya, sintaktik qayta qurish, kengaytirish va qisqartirish kabi transformatsiyalarning muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. O‘zbek tilidagi ixcham morfologik konstruksiya ingliz tilida ba’zan kengroq sintaktik birlikka aylantirilishi mumkin. Bunday o‘zgarish tarjimaning mazmuniy ekvivalentligini buzmaydi, aksincha, maqsad tilining tabiiy grammatik me’yorlariga moslashishni ta’minlaydi. Ingliz–o‘zbek tarjimasida grammatik transformatsiyalarning bunday roli boshqa tadqiqotlarda ham alohida ta’kidlangan. Kelgusidagi tadqiqotlarda o‘zbekcha infinitiv va ravishdosh konstruksiyalarini katta hajmdagi parallel korpus materiallari asosida o‘rganish, ularning tarjima ekvivalentlarini statistik jihatdan tasniflash hamda mashina tarjimasi va sun’iy intellekt tizimlarida mazkur konstruksiyalarni avtomatik aniqlash va tarjima qilish mexanizmlarini ishlab chiqish istiqbolli yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мусаев Қ. *Tarjima nazariyasi asoslari*. – Toshkent: Fan, 2005. – 352 b. Manba Kasimova va Ziyadullaeva tadqiqoti bibliografiyasida ham keltirilgan.
2. Kasimova R.R., Ziyadullaeva A.A. Grammatical transformations in English translation of Uzbek stories // *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*. – 2020. – Vol. 2, Iss. 8. – P. 220–227.
3. Tadjibayev M.T. The role of pragmatic adaptation and grammatical transformations in the translation from English to Uzbek (in the case of popular science texts) // *Current Research Journal of Pedagogics*. – 2024. – Vol. 5, No. 8. – P. 20–26. DOI: 10.37547/pedagogics-crjp-05-08-03.
4. Makhmudjonova Y. The role of grammatical transformation in translation: a focus on English-Uzbek examples // *Foreign Languages in Uzbekistan / Foreign Linguistics and Linguodidactics*. – 2024. – P. 243–248. DOI: 10.71337/inlibrary.uz.foreign-linguistics.67100.
5. Kobilova N.S., Izzatullaeva M. Translation challenges posed by non-finite forms // *Conference of Modern Science & Pedagogy*. – 2025. – Vol. 1, No. 2. – P. 98–104.
6. Tuxtamisova N., Bafoyeva N. Finite and non-finite verbs in English and Uzbek languages // *PEDAGOGS International Research Journal*. – 2024.
7. Qodirova D. Linguistic database for translating auxiliary verbs from Uzbek into English. – 2025.
8. Sapayeva M., Yusupova I. Comparative study of complex verb constructions in Uzbek and English. – 2025.
9. Izzatullaeva M. Cultural considerations in the translation of non-finite forms. – 2026.
10. Normuratova V., Kurbanova D. Transformations in translation studies // *Foreign Languages in Uzbekistan*. – 2025.